

Світлана ШЕВЧЕНКО,

м. Київ,

shevchenko_s_n@ukr.net

Науковий доробок Василя Сухомлинського через призму індивідуалізації

Василь Олександрович Сухомлинський, видатний український педагог, член-кореспондент АПН СРСР, директор Павлівської середньої школи, 100-річчя від дня народження якого відзначає вся світова педагогічна громадськість у 2018 році. Через усі праці вченого проходить вимога забезпечення кожному учневі індивідуальної траєкторії розвитку, створення для нього умов працювати на межі своїх можливостей і, таким чином, забезпечувати йому прогрес, постійну віру в свої сили, готовність до самоздійснення в майбутньому житті.

В.О. Сухомлинський надавав великого значення проблемам виховання та навчання дітей в освітньо-виховному просторі, зокрема і корекційної педагогіки. Використовуючи багатовіковий досвід рідного народу, власне розуміння розвитку дитини, напрацювання своїх колег, Василь Олександрович розробляв питання про самосвідомість учнів з недостатньо розвиненими здібностями. Видатний педагог дав психолого-педагогічну характеристику дітей з вадами розумового розвитку й визначив предмет корекції, тобто що саме в їхній психіці має підлягати корекційному впливу. Дитина з інтелектуальними вадами в його творах постає як “малоздібна”, “зі слабким розумом” або з “обмеженими можливостями інтелектуального розвитку”. Характерною особливістю психічного складу малоздібної дитини є пригнічене, “окостеніле” мислення не тільки у плані її успішності, а й мотивів навчальної діяльності. В.О. Сухомлинський розумів і моральний бік цієї проблеми, усвідомлюючи, що не всі діти мають розвинені розумові здібності.

Головною умовою забезпечення індивідуального підходу до кожного учня вчений вважав всебічне їх вивчення, знання кожної дитини усіма вчителями школи. Вчений зауважував, що педагогічний колектив стає виховною силою

тільки за тієї умови, коли кожна дитина відчуває на собі вплив багатьох учителів, які знають середовище, в якому формувалася особистість дитини до вступу у школу і формується зараз; знають особливості її мислення, пізнання навколишньої дійсності, розумової праці; знають індивідуальні риси її характеру; знають сили, здібності, інтереси, захоплення, труднощі, радості і прикраси [2, с. 56]. У Павлівській середній школі вивчення дитини в сім'ї і школі було поставлено на наукову основу. У школі велику увагу приділяли розвитку малоздібних школярів, виправленню недоліків розумового розвитку. Двічі на місяць проводився психологічний семінар або педагогічна рада, на яких обговорювалися питання про духовний світ конкретної дитини, про джерела її розумового, морального, емоційного, фізичного, естетичного розвитку, про середовище, в якому відбувається її становлення [1, с. 232].

Аналіз наукового доробку вченого дозволив нам виділити основний напрям індивідуалізації в його спадщині: за станом здоров'я.

Гуманізм навчання і виховання В.О. Сухомлинський убачав в особистості педагога – інструменті педагогічного впливу на учнів та вихованців, що зумовлювало потребу постійного набуття ним нових рівнів досконалості. Тому від особистості учителя та рівня його професійної підготовки багато в чому залежить формування, збереження і зміцнення фізичного, психічного й духовного здоров'я дітей. На своєму прикладі вчений закликає педагогів до вивчення особистості дитини, як він, в Павлівській середній школі, де починалося з огляду стану здоров'я дитини, розробки спільного з батьками режиму харчування, раціональної організації навчальної праці, відпочинку. Навчальний процес В.О. Сухомлинський починав ще влітку, в Саду здоров'я, де діти мали змогу зміцнити свої сили, загартуватися завдяки цілодобовому перебуванню на свіжому повітрі. Загальноосвітні уроки, проведені на річці, в саду, в лісі з елементами загартування, з максимальним використанням природних засобів фізичного оздоровлення – повітря, сонця та води, ставали в педагога унікальним явищем системи фізичного виховання. У працях В.О.

Сухомлинського значне місце відводиться системі фізичного виховання, створеній в Павлівській середній школі. Міцне здоров'я і всебічна фізична підготовленість школярів досягались оптимальним балансом між інтенсивністю навчальних навантажень та фізкультурно-оздоровчими заходами: ранкова зарядка, піший перехід до школи, шкільна гімнастика до занять, динамічні паузи на загальноосвітніх уроках, фізкультурна хвилинка на другому уроці, подовжена динамічна перерва (після другого уроку), фізична праця на свіжому повітрі. У результаті тривалих наукових досліджень фізичного і розумового розвитку дітей В.О. Сухомлинський прийшов до висновку, що „турбота про людське здоров'я, тим більше про здоров'я дитини, – це не просто комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил, не перелік вимог до режиму, харчування, праці, відпочинку. Це насамперед турбота про гармонійну повноту всіх фізичних і духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості” [2, с. 109].

В організації навчання вчений звертав увагу на правильне чергування видів діяльності, встановлення індивідуального для кожної дитини режиму праці й відпочинку, активізацію учнів через фізичну працю, рух, ходьбу, біг, гру, оскільки без втоми не може бути здоров'я. “Єдиним радикальним лікуванням... може бути зміна режиму праці й відпочинку: тривале перебування на свіжому повітрі, сон при відкритій квартирці, виконання вимоги рано лягати спати і рано вставати, раціональне харчування”, а без дитячої „радість неможлива гармонія здорового тіла й здорового духу” наголошував Василь Олександрович [2, с. 48, с. 109].

Виховання – це активний цілеспрямований і систематичний вплив дорослих на психічний та фізичний розвиток дітей. В.О. Сухомлинський вважав, що метою виховання є формування світогляду, розвиток характеру й волі, навичок і смаків, усебічний гармонійний розвиток, зміцнення здоров'я і підготовка до праці. Тільки коли педагоги та вихователі мають знання з основ здоров'я, вони можуть у процесі виховання враховувати, розвивати й удосконалювати розумові та інтелектуальні здібності дітей, не завдаючи шкоди

їх психічному здоров'ю. Спеціальні дефектологічні дослідження доводять, що саме знижена здатність до узагальнень (виділення, абстрагування та узагальнення суттєвого в матеріалі) є найістотнішою рисою мислення дітей із затримкою психічного розвитку. На мислення як “вершинний” пізнавальний процес у структурі інтелекту має спрямовуватися корекційний вплив педагога в роботі з відстаючими в навчанні дітьми. “Нерівність розумових здібностей” призводить до того, що не всі учні можуть досягти однакової межі розумового розвитку. Завдання школи полягає в тому, щоб ця нерівність не переживалась окремими вихованцями як нещастя. Саме розуміння окремими дітьми своїх обмежених можливостей в інтелектуальному розвитку є причиною їхнього небажання вчитись. Тому вчений застерігав: “Людина вже в дитинстві відчуває себе неповноцінною. Цього не повинно бути!” [3, с. 73]. Таким чином, важливу роль вчений відводить педагогічному спілкуванню вчителя з учнями, його педагогічному такту. Василь Олександрович писав: «Спілкування вчителя з дітьми під час занять – лише частина виховної роботи. Освіта дитини, її духовний розвиток, формування її морального обличчя – все це великою мірою залежить від роботи, яка проводиться у вільний від навчання час, не регламентується розкладами і розпорядком» [2, с. 35-36]. Великий педагог писав: «Треба зустрічатися з дитиною як з другом, однодумцем, пережити з нею радість перемоги і біль утрати» [2, с. 41]. Ці ідеї В.О. Сухомлинського щодо індивідуалізації освітнього процесу є актуальними й сьогодні і цілком відповідають завданням створення нової української школи. В.О. Сухомлинський значно обігнав свій час і зумів продемонструвати зразки педагогічної мудрості, які мають велике значення не тільки для практики сьогодення, а й для сучасної педагогічної науки.

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : У 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 324–626. – 640 с.

2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : У 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 19; С. 48–53; С. 103–111. – 670 с.